

Munich Personal RePEc Archive

Other Canon and Marshall's Plan as a Model of Economic Policy

Bukvić, Rajko

Nizhny Novgorod State University of Engineering and Economics,
Knyaginino, Russia

2017

Online at <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/94648/>
MPRA Paper No. 94648, posted 24 Jun 2019 20:23 UTC

ДРУГИ КАНОН И МАРШАЛОВ ПЛАН КАО МОДЕЛ ЕКОНОМСКЕ ПОЛИТИКЕ

Рајко М. Буквић

Почасни професор, Нижегородски државни инжењерско-економски универзитет,

Књагињино, Русија

e-mail: r.bukvic@mail.ru

Апстракт. Разматрају се основне карактеристике Маршаловог плана као типа економске политике. За разлику од политике саморегулишућег тржишта, која је заснована на (нео)либералној теорији и представљена Вашингтонским договором, политика маршаловског типа, активног уплива државе у привредне токове, заснована је на многовековној традицији и представљена Другим каноном. Обе врсте политика могу се историјски пратити до времена физиократа и меркантилиста, али у савременим условима потпуно адекватно могу да буду представљене плановима Моргантауа и Маршала, насталим за и примењеним у Немачкој после Другог светског рата. Моргантауов план одговара (нео)либералној политици и резултира деиндустријализацијом земље, док Маршалов план насупрот томе одговара политици Другог канона и резултира индустријализацијом земље. Из тих карактеристика следи да транзиционе земље за своје привреде треба да примене економску политику оваплоћену у Маршаловом плану.

Кључне речи. Други канон, планови Моргантауа и Маршала, економска политика, Вашингтонски договор, слободна трговина, (де)индустријализација

JEL: B11, B13, N14, P20, P21, P30

Током последњих векова, упоредо с модерним развојем (тржишних) привреда, као један од фундаменталних проблема, са суштинским утицајем на функционисање тих привреда, искристалисало се питање економске улоге државе, односно утицаја државе на одвијање привредних токова. Насупрот уобичајеним и готово општеприхваћеним представама које сугеришу велики антагонизам између државе и тржишта, или интервенционизма и либерализма¹, и које тај антагонизам протежу више векова уназад, пажљивије проучавање, мада не и популарно схватање, истиче да је тај антагонизам релативно нова појава.² У теорији која данас преовлађује и која налази свог одраза не само у академској средини већ и у економској политици у огромном броју земаља, укључујући пре свега тзв. транзиционе земље, владајући став о тој улози може се укратко описати као потреба за минималном државом. А с друге стране стоји саморегулишуће тржиште, које је коначно у последњим деценијама 20. века постало доминирајући дискурс и основа доминантне економске (и развојне) политике.

¹ Скуп идеја (и политика) овде означених као либерализам у различитим земљама и академским срединама има разне називе: у Великој Британији то је „тачеризам”, у САД „реганомика”, у Аустралији „економски рационализам”, у свету у развоју „Вашингтонски консензус” (или договор), у академској средини – „неолиберализам”. (Дж. Куиггин, *Зомби-экономика. Как мёртвые идеи продолжают блуждать среди нас*, Москва, 2016, стр. 13.) Будући да се, поред тога, у САД термином „либерализам” означава заправо супротан појам, идеја или политика према којој је држава дужна да обезбеђује пуну запосленост, као и да гарантује људима да неће остати без дохотка и да ће имати приступ здравству и образовању, сам Куиггин се опредељује за термин „тржишни либерализам”.

² E. S. Reinert, The role of the state in economic growth, *Journal of Economic Studies*, 26, 1999, № 4–5, p. 268.

Терминологија, наравно, може да буде извор забуна и погрешних тумачења. И то се неретко и дешава управо повезано с употребом термина неолиберализам, за који Куигин каже да преовлађује у академској средини, а који се, по мом мишљењу, чак и претерано рабује. Покушаји да у то питање унесем мало јасноће³ довели су ме до Џ. Вилијамсона, аутора програма политика које су означене као Вашингтонски консензус (или договор). Он је истакао⁴ да означавање Вашингтонског договора као неолибералног (понеки га називају чак „неолибералним манифестом”), због велике улоге слободног тржишта у оквиру његових политика, није адекватно. Као аргумент он наводи да је термин „неолиберализам” скован да опише доктрине које је подржало Друштво Мон Пелерин (Mont Pèlerin Society – MPS) основано након Другог светског рата (1947)⁵ да би промовисало верзију десног крила либералног програма, као и да постоје неке неолибералне доктрине чија се схватања не подударају с политикама Вашингтонског договора. Ова аргументација, наравно, доста је чудна и климава, али како је у наведеном тексту предмет истраживања био примена политика Вашингтонског договора и њени резултати, пре свега у Србији, односно источноевропским земљама, у даља разматрања тог питања нисам се упуштао. Овом приликом, ипак, погледаћемо ствари мало детаљније.⁶

Друштво Мон Пелерин, основано као добровољна група, заправо дебатни клуб, која ће дискутовати проблеме слободног тржишта и отвореног друштва, бранити слободу изражавања, економске политике слободног тржишта и политичке вредности отвореног друштва, представљало је заправо нешто друго у односу на то што је управо наведено. Међу његовим оснивачима, поред Фридриха фон Хајека, било је још припадника водећих породица старе европске олигархије, односно аристократије – Ото фон Хабсбург (Otto von Habsburg), као представник владајуће династије некадашње Аустро-Угарске, Макс фон Турн и Таксис (Max von Thurn und Taxis), чија се породица пореклом из Венеције преселила у 15. веку у Немачку и столећима пружала поштанске и интелектуалне услуге хабзбуршкој империји, Лудвиг фон Мизес (Ludwig von Mises), лидер антиренесансне Аустријске школе економике, као и други, додуше без префикса „фон” – сер Џон Клафам (Sir John Clapham), званичник Енглеске банке и председник Краљевског друштва 1940–1946, Милтон Фридман (Milton Friedman), испред Чикашког универзитета, Френк Најт (Frank Knight), Карл Попер (Karl Popper), Џорџ Стиглер (George Stigler).

Већ наведени састав може да упозори да се суштина, односно прави циљ друштва није поклапао с прокламованим. И заиста, МПС се брзо сели из Швајцарске у Лондон, где

³ Р. Буквић, Вашингтонски консензус и деиндустријализација источне и југоисточне Европе, *Нова српска политичка мисао*, год. 20, 2012, № 1–2, стр. 18–19.

⁴ J. Williamson, From Reform Agenda to Damaged Brand Name, *Finance & Development*, 40, 2003, № 3, pp. 11.

⁵ У суштини, је друштво основано још 1938. у Паризу, када је француски филозоф деснице Луј Ружје (Louis Rougier) након посете америчког новинара В. Липмана основао “Walter Lippmann Colloquium” – WLC (односно, Colloque Walter Lippmann), ради промовисања неолибералне идеологије која је тада била угрожена појавом фашистичких и комунистичких режима. Међу посетиоцима колоквијума били су Хајек (Hayek), први генерални секретар Организације за европску економску сарадњу Роберт Марџолин (Robert Marjolin), Де Голан финансијски саветник Жак Руеф (Jacques Rueff), директор Банке за међународна поравнања Роже Обуан (Roger Auboin) и њен менаџер Марсел ван Зеланд (Marcel van Zeeland), Реганов саветник за пројекат Ратови звезда Стивен Т. Посоњ (Stephan T. Possony), и истакнути француски филозоф Рејмон Арон (Raymond Aron).

⁶ Одличан извор за проучавање историје МПС је: Ph. Mirowski & D. Plehwe (eds.) *The Road from Mont Pèlerin. The Making of the Neoliberal Thought Collective*, Cambridge and London, 2009, посебно уводни текст Дитера Плевеа (Dieter Plehwe). О самом дефинисању појма неолиберализам видети детаљније у истој књизи у закључном тексту њеног другог редактора, Филипа Миrowsки (Philip Mirowski).

главни спонзор њихове „слободне трговине” и других идеја постаје финансијер Харли Дрејтон (Harley Drayton), преко кога друштво успоставља везу с краљицом. Нешто касније, 1955, МПС оснива у Лондону Институт за економске проблеме (Economic Affairs – IEA), једну од најутицајнијих тинк-танк организација 20. века, после тога Менхетенски институт за политичка истраживања (Manhattan Institute for Policy Research) у Њујорку 1977. и Фондацију за економска истраживања Атлас (Atlas Economic Research Foundation) у Њујорку 1981, који су сви подржавали широку мрежу међународних тинк-танк организација практично по целом свету.

Утицај који су те мреже оствариле, не само на академском, већ и на практичном нивоу, тешко је проценити и преценити. Без обзира на разлике које су се и у оквирима самог МПС повремено појављивале. И без обзира на нијансе каквима се могу показати детаљи на којима инсистира Џ. Вилијамсон. Стога, вероватно, и нема потребе упуштати се у детаљнија разматрања и дешифровања појма и политика неолиберализма. Уместо тога умесније је и боље задржати се на суштини. А њу је сажето истакао Х. Џ. Чанг: „Веровање у предности слободне трговине заузима централну улогу у неолибералној теоријској конструкцији, тако да је то суштински критеријум који дефинише ко се може сматрати неолибералним економистом.”⁷ Имајући у виду да се међу десет принципа Вашингтонског договора налази и либерализација спољне трговине, не би требало да буде сумње у то где се налази сам ВД, односно на којој је позицији Вилијамсон, без обзира на ограде које он сам истиче.

ЛИБЕРАЛИЗАЦИЈА СПОЉНЕ ТРГОВИНЕ

С обзиром на овакав значај спољне трговине у неолибералној теорији, као и у практичним политикама које се спроводе током последњих готово пола века, потребно је позабавити се тим проблемом мало детаљније.

У данас прихваћеној, а добрим делом искривљеној и фалсификованој, економској историји света⁸ истиче се да је Велика Британија прва спознала предности политике слободног тржишта и слободне трговине и прихватила их током 18. века, много пре других земаља. Њен огромни економски успех подстакао је друге земље на либерализацију своје трговине и дерегулацију домаћих привреда, што је довело до учвршћења либералног светског поретка пред почетак последње четвртине 19. века, уз британску хегемонију. Овај поредак се заснивао на лесефер (*laissez-fair*) индустријској политици на унутрашњем плану, на ниским баријерама за међународне токове добара, капитала и радне снаге, и на макроекономској стабилности и на унутрашњем и на спољашњем плану, а која је била гарантована здравим новцем (ниска инфлација) и уравнотеженим буџетима. Период просперитета, који је уследио, прекинуо је Велики рат, после ког је почело враћање трговинских баријера и протекционизма, тако да су развијене

⁷ Н. Дž. Čang, *Loši samarićani*, Beograd, 2016, стр. 107. Чанг се при оваквој оцени позива управо на ставове владајућег мишљења, конкретно на Вилема Бојтера (Willem Buiter), некада главног економисте ЕБРД: „Запамтите, једнострана либерализација није услуга, нити жртва за коју треба тражити противуслугу. Она је чин просвећеног схватања властитих интереса. Реципрочна трговинска либерализација увећава добитке од трговине, али није неопходна да би добитак било – цела економска наука сажета је само у тој мудрости.” Овај екстремни и арогантни став изречен је у Бојтеровом писму Фајненшел тајмсу од 16. септембра 2003, и на њега је Чанг реаговао одмах (Н.-Ј. Chang, *The Future for Trade*, *Challenge*, 2003, № 6).

⁸ Упоредити: Н. Дž. Čang, *Loši samarićani*, Beograd, 2016, стр. 43. и даље.

земље на размеђу 1930-их, укључујући и највећег поборника слободне трговине – Велику Британију, практично срушиле (први) либерални светски поредак.

Након Другог светског рата приступило се (делимичном) либерализовању светске привреде, а либерализацији трговине допринели су преговори у оквиру ГАТТ-а. Ипак, протекционизам и интервенционизам су споро одступали, пре свега из земаља у развоју и света „иза завесе”. Напредовању либерализације допринео је успон неолиберализма, потпомогнут тинк-танк организацијама о којима је било речи, али такође и неуспех тзв. индустријализације кроз супституцију увоза (ISI – import substitution industrialization), као и успех земаља источне Азије, које су већ примењивале слободну трговину и радо прихватале стране инвестиције. Трећа светска дужничка криза означила је одбацивање протекционизма и интервенционизма и прихватање неолиберализма у многим земљама у развоју, да би његов коначан тријумф дошао с падом комунизма 1989. Симболом тог успеха може се сматрати претварање ГАТТ-а у СТО, 1995, када је „гурање” либерализације, не само у спољној трговини, дефинитивно озваничено као политика међународних институција (уз СТО – ММФ и Светска банка). А то је потакло Рената Руђера (Renato Ruggiero), првог генералног директора СТО-а, да буде пророк врло брзог искорењивања сиромаштва у светским размерима: „ми сада имамо потенцијал да избришемо светско сиромаштво на почетку следећег, XXI века, што је пре само неколико деценија било утопијско сањарење, а данас је реално изводљиво”⁹.

Наведена верзија економске историје (глобализације) данас је широко прихваћена и може се сматрати општим местом. Штавише, она се препоручује, као некакав путоказ, земљама које покушавају да изграде своје економске и развојне политике и покрену своје привреде у правцу развоја и превазилажења неразвијености. Такође, сматра се да ће се привреде тих земаља утолико брже покренути, уколико се те земље брже ослободе својих протекционистичких и интервенционистичких „стега”.

Све то, међутим, не значи да је оваква слика истинита. Како је све заиста било не можемо сазнати из данашњих, колико год популарних, уџбеника и књига. А праве књиге, које су то описивале, данас нису не само популарне, већ се по правилу прећуткују. Тако се о Данијелу Дефоу (Daniel Defoe), аутору бесмртног Робинсона Крусоеа, много зна, значајан број његових дела преведен је и објављен код нас у последњим годинама, између осталог и дела у којима се овај писац, пустолов, владин службеник на прикупљању „пореза на прозоре”, увозник вуне, чарапа, вина и дувана, владин агент (шпијун), итд., представља и као врстан познавалац економије. Када се то помене, многи одмах помисле на Робинсона, који јесте и економско дело. Међутим, његово главно економско дело ипак није Робинсон Крусое, него рад *План енглеске трговине*¹⁰, књига која се у његовим биографијама помиње сасвим узгред, или је уопште и нема. И која код нас наравно није преведена. Што је штета.

У овој књизи Дефо описује економску политику Енглеске у време династије Тјудор (Tudor), која је владала од 1485. до 1603, посебно у време Хенрија VII (1485–1509) и Елизабете I (1558–1603). Показани су коришћење протекционизма, субвенција, монополизма и индустријске шпијунаже у организацији и под покровитељством власти, и друга средства, у сврху развоја енглеске индустрије вуне, у то време високотехнолошке привредне делатности. До тада, Енглеска је релативно неразвијена земља, која је извозом сирове вуне финансирала свој врло разноврсни увоз (злато, сребро, вино, гвожђе, зачине,

⁹ J. N. Bhagwati & M. Hirsch (eds.) *The Uruguay Round and Beyond: Essays in Honor of Arthur Dunkel*, Ann Arbor, 1998, стр. 131.

¹⁰ D. Defoe, *A Plan of the English Commerce*, London, 1728.

воће и др.). Центар производње вунених тканина била је Низоземска, која је обухватала данашње Белгију и Холандију. Иако се на извозу сирове вуне добро зарађивало, ипак је и тада, као и данас, далеко већа зарада остваривана прерадом сировина (вуне), а центри те индустрије били су ван Енглеске – Бриж, Гент, Ипр. Овакво стање није задовољавало енглеске владаре, и још су претходници Хенрија VII покушавали да га измене, привлачењем фламанских ткача, централизацијом трговине сировом вуном и строгом контролом извоза сирове вуне, те најзад забраном увоза вунених тканина. Хенри VII је повео још одлучнију политику подршке овој грани, отворио је неколико мануфактура за прераду вуне, широм краљевства (Вејкфилд, Лидс, Халифакс, у западним деловима Јоркшира), доводио је веште раднике из Низоземске, повећао је царине на извоз сирове вуне, а у одређеном тренутку га је и забранио, као што су и он и његов син Хенри VIII у више наврата забрањивали извоз непрерађених тканина. Сам Дефо истиче да је Хенри VII поступао опрезно, промишљено и мудро, водећи рачуна о снази домаће производње, с чиме је усклађивао забрану и повлачење забране сирове вуне. Ова политика је била дугорочна, тако да је тек почетком последње четврти 16. века, за време Елизабете I, Енглеска имала изграђене прерађивачке капацитете који су омогућавали да се у потпуности забрани извоз сирове вуне. А та забрана је довела до пропасти конкурентске фабрике у Низоземској.¹¹

На тај начин, коришћењем разних дозвољених (па и недозвољених) мера протекционизма Енглеска (Британија) је успела да изгради своју текстилну индустрију, која је постала њена најважнија извозна грана и омогућила земљи да се трансформише из земље која извози сировине у центар тада високотехнолошке индустрије. Девизни прилив који је затим омогућила ова грана обезбедио је финансирање масовног увоза сировина и хране, и тиме стварање предуслова за индустријску револуцију. У Дефоовој књизи ми не видимо просвећени либерализам којег је Енглеска прва спознала и применила. Уместо тога, можемо рећи, она је прва применила широк спектар протекционистичких мера ради развоја своје текстилне мануфактуре, односно у данашњим терминима – ради развоја индустрије у повоју.

Протекционистичку политику усмерену на заштиту домаће мануфактурне производње, на њено субвенционисање и подстицање на извоз водила је Британија и касније. За време Волпола, Дефоовог савременика, манипулисало се извозним и увозним царинама, субвенцијама, контролисан је квалитет производа (нарочито текстила). Како наводи Чанг, те секторске политике запањујуће су сличне политикама које су после Другог светског рата користили Јапан, Кореја и Тајван, источноазијска економска чуда.¹² А Волполова протекционистичка политика вођена је још читавих стотину година, остављајући Британију високопротекционистичком до средине 19. века, са царинским стопама које су биле вишеструко веће него у другим европским земљама. С друге стране, Британија је својим колонијама забрањивала развој напредних индустрија, као и извоз који би на било који начин представљао конкуренцију британским производима. Као резултат свега тога Британија је претекла своје основне конкуренте и постала економски водећа земља на свету. Тада су почеле да се појављују теорије које објашњавају предности слободне трговине – најпре Смитова теорија апсолутних, а потом Рикардова теорија

¹¹ D. Defoe, *A Plan of the English Commerce*, London, 1728, стр. 131–132.

¹² Н. Дž. Čанг, *Loši samarićani. Bogate zemlje, uboge politike i pretnja svetu u razvoju*, Београд, 2016, стр. 75.

компаративних предности. Наравно, те теорије и њима одговарајуће политике нису одмах прихватане¹³, развијене земље су, уз мале изузетке¹⁴, тада следиле пример Британије.

И друге, данас развијене, земље водиле су протекционистичку политику. На пример, САД после проглашења независности. Ту је политику формулисао и образложио Александер Хамилтон (Alexander Hamilton), први амерички министар финансија, у *Извештају о мануфактурама* поднетом Конгресу 1791.¹⁵ Срж Извештаја чини залагање за протекционизам, с обзиром да „индустрије у повоју”, као тадашња америчка, морају да буду заштићене док не стану на сопствене ноге. Хамилтон, наравно, није био усамљен у америчком естаблишменту – за протекционизам су се залагали и Вашингтон, и Линколн, и Грант. А чак и они који се нису слагали с Хамилтоновим протекционизмом, спроводили су многе политике које с данашњим либералним идејама немају много везе.¹⁶

Али, осталим земљама ни тада није било дозвољено да следе ове примере. После завршетка Опијумског рата 1842. године Кина је била принуђена на споразум из Нанкинга.¹⁷ Таквим споразумима („неравноправни споразуми”) развијене земље су принуђивале мање развијене да се одрекну властите царинске политике а заузврат су им споља наметане ниске царинске стопе које су износиле између 3 и 5 одсто. То је био рецепт којим је од средине 19. века промовисана слободна трговина, као најбоља политика за све, а посебно за земље у развоју. Данас је ситуација у принципу иста, једино уместо неравноправних споразума постоје међународне финансијске организације (ММФ, Светска банка и СТО), које такве политике слободне трговине намећу неразвијеним и земљама у развоју.

УСПОРАВАЊЕ РАСТА И ДЕИНДУСТРИЈАЛИЗАЦИЈА КАО РЕЗУЛТАТ ПРИМЕНЕ ПОЛИТИКА ВАШИНГТОНСКОГ ДОГОВОРА

Модел реформи примењен у земљама које су кренуле ка „изградњи тржишне привреде”, заснован на политикама ВД, односно на неолибералним поставкама, претпостављао је, или барем прокламовао, да ће тржишне институције спонтано довести до капитализма, када се власништво приватизује, цене ослободе, валуте стабилизују и

¹³ Поучна је Рикардова теорија, заснована на моделу који светску трговину представља као размену часова рада – не постоје ни капитал, ни знање, ни технологије, ни предузетништво. Хипотетички пример који наводи Рејнерт, с полазним елементима који одговарају оригиналном моделу, у коме Монголија и САД размењују производе (птичје перје и персоналне компјутере), показује апсурдност модела и консеквенци које из њега проистичу. Када су Енглези ову теорију почетком 19. века представили Американцима, добили су следећи одговор: „То ћете морати неком другом да понудите. Нећемо да будемо сиромашни специјалисти за сечење дрвета и ношење воде.” (E. S. Reinert, *Globalna ekonomija*, Beograd, 2006, стр. 147–149.)

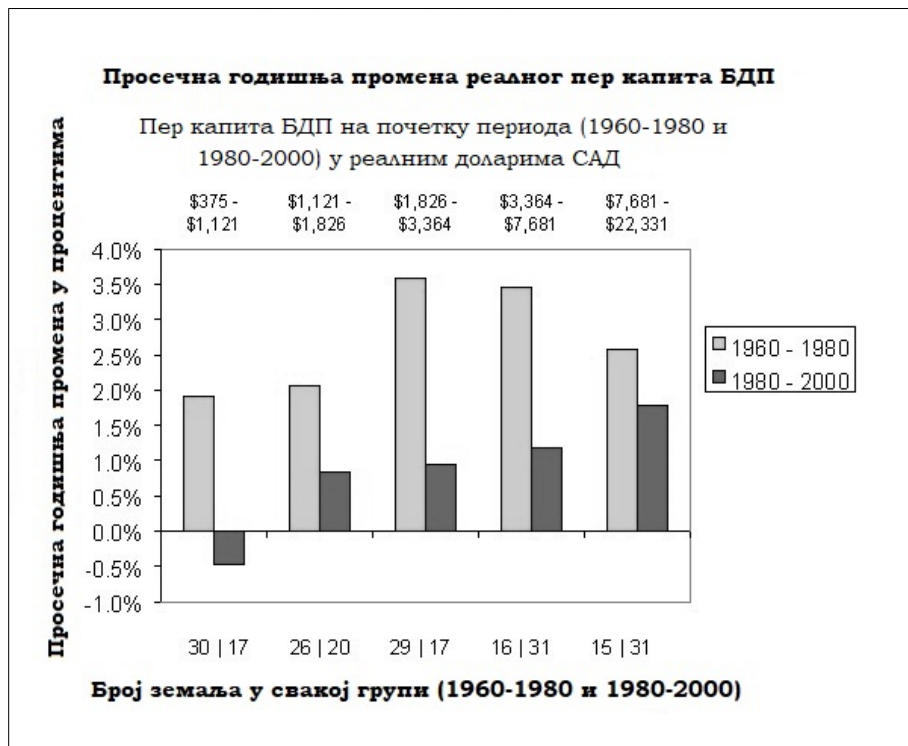
¹⁴ Као пример како не треба водити економске политике, односно како погрешне политике доводе до деиндустријализације, потребно је навести Шпанију, која енормно богатство (злато и сребро) приспело из колонија од средине 16. века није инвестирала у развој индустрије, већ је штитила своје пољопривредне производе. Видети: E. S. Reinert, *Globalna ekonomija*, Beograd, 2006, стр. 46. и даље.

¹⁵ Report on Manufactures, 1791. Видети у: Lodge, Henry Cabot (ed.) *The Works of Alexander Hamilton*, Volume IV, New York and London, 1904.

¹⁶ Тако се, рецимо, Џеферсон одлучно противио свакој заштити патената, а Џексон је приликом укидања дозволе за рад другој Банци САД као један од главних разлога навео „превелико” власништво страних инвеститора, при чему је то „превелико” било – 30 одсто! (Видети: Н. Дž. Čang, *23 stvari koje vam ne kažu o kapitalizmu*, Beograd, 2013 /2010/, стр 102–103.)

¹⁷ До рата је дошло када је Кина запленила опијум који је Британија почела да извози у Кину у покушају да нивелира трговински дефицит изазван увозом чаја. Иако је продаја опијума у Кини била илегална, Британија је Кини објавила рат, који је ова изгубила и била принуђена, између осталог, да Британији уступи Хонгконг.

успостави слободно конкурентно тржиште (видети политике ВД у табели 1), а то ће, после краткотрајног кризног периода, довести до обнове производње и економског раста. Реализовањем реформи институционални амбијент у овим земљама радикално је промењен: за већи део цена уведен је, најчешће веома брзо, систем слободних цена, спољна трговина је, сходно кључном захтеву, либерализована, субвенције су укинуте, валуте су девалвиране и учињене конвертибилним, уведена је рестриктивна кредитна политика, отворене су границе за улазак страног капитала, највећи део државних предузећа је приватизован. У много случајева, све то учињено је применом „шок-терапије” (све, одмах, истовремено).

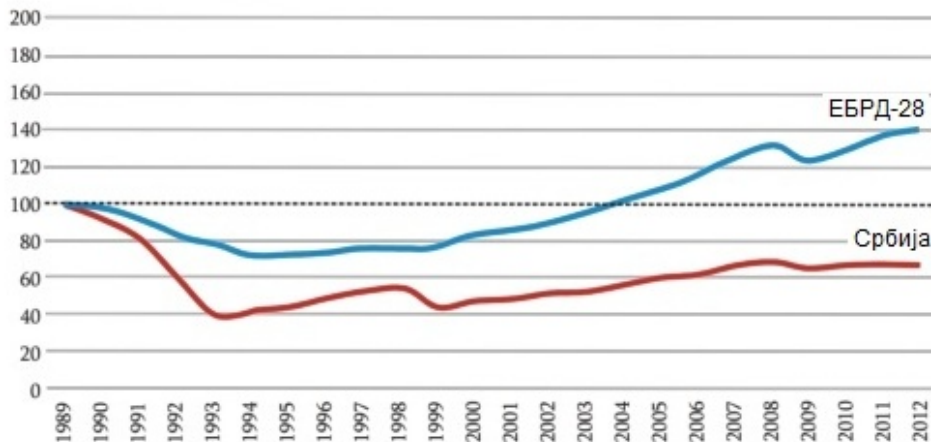

Слика 1. Просечна годишња промена реалног пер capita БДП

Извор: Weisbrot et al. Scorecard on Globalization 1980-2000: Twenty Years of Diminished Progress, Washington, 2001.

Сprovedене промене, међутим, нису резултовале одговарајућим кретањима и обећаваним променама у реалној сфери (у производњи). Основни резултати који су у овом сегменту постигнути готово недвосмислено указују на неуспех: уместо обећаног просперитета, већина транзиционих земаља забележила је велики и дуготрајни пад БДП, индустријске производње и животног стандарда. Резултати, наравно, нису исти у свим земљама, али је тенденција била општа, укључујући и развијене земље, као што су то убедљиво демонстрирали Вајсброт и сарадници (видети слику 1). Што се тиче земаља у транзицији, њихов БДП је доиста након преиода пада (али ипак не краткотрајног) достигао средином прве деценије овог века ниво из 1989, а затим прешао у позитивну зону, уз мањи пад с избијањем кризе 2008. (видети слику 2). У већини транзиционих земаља економска криза била је праћена и другим негативним последицама, као што је рецимо велика демографска криза – опадање броја становника, ширење болести, опадање

фертилитета, пораст морталитета. Тако је УНИЦЕФ још за непотпуну прву деценију транзиције (период 1990–1999) проценио 3.256.000 „сувишних“ смрти у земљама у транзицији (и то без Босне и Херцеговине за цео период, Грузије за 1993, Таџикистана за период 1996–1999, и СР Југославије за 1999)¹⁸.

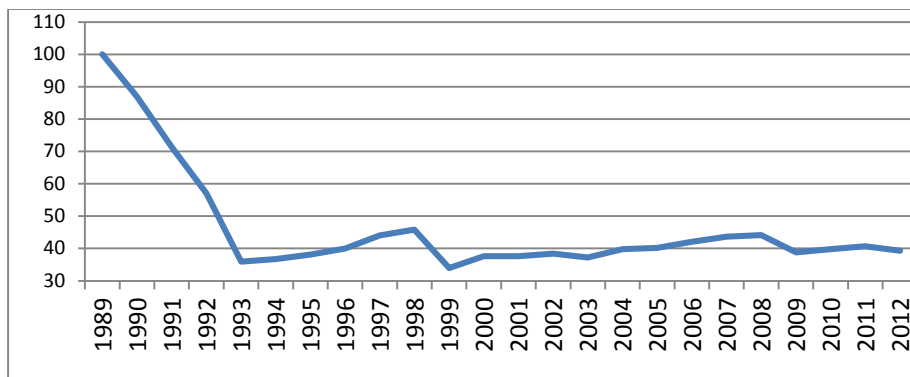
Слика 2. БДП Србије и земаља у транзицији (1980=100)

Извор: Nacionalni savet za privredni oporavak, *Nacrt Strategije reindustrijalizacije Srbije*, Beograd, 2013.

Нажалост, положај Србије је далеко од просека транзиционих земаља. Њен БДП се већ годинама креће на нивоу од око или испод две трећине БДП-а на почетку транзиције (1989), односно она је у сличној позицији као Украјина и Молдавија, чији пад БДП-а износи између 40% и 50%. Основни узроци оваквог кретања БДП углавном су познати, и они су се током 1990-их односили превасходно на ратове у окружењу, међународне санкције и посебно бомбардовање земље у 1999. Међутим, благи опоравак током годинама у овом столећу ипак указује и на нешто друго. То друго, међутим, није недостатак капитала, на шта су се не само политичари, већ и многи наши познати економист свих ових година позивали, очекујући, тражећи, па и стимулишући стране инвеститоре. Како сам, између осталих, показао и ја у једном од својих радова¹⁹, капитала је било, у одређеном смислу чак и више него што га је било потребно. Проблем је био у другом, у поремећеној привредној структури и у економској политици заснованој на спровођењу захтева из ВД.

¹⁸ UNICEF. *A decade of transition. Monitoring Central and Eastern Europe Project*, Florence, 2001, стр. 49.

¹⁹ Р. Буквић, Дознаке: између потрошње и акумулације, *Српска наука данас*, 2016, № 1.

Слика 3. Индекси индустријске производње Србије (1990=100)

Извор: Обрачун аутора на основу доступних података Републичког завода за статистику

„Поремећена привредна структура” представља овде израз којим означавамо деиндустријализацију. Спровођењем политика ВД, уз друге и овде истакнуте факторе, чији се значај наравно не сме потценити, за само десетак година индустријска производња у Србији сведена је на трећину њеног обима из 1989, када је била на максимуму (видети слику 3). Многе гране драстично су смањиле производњу, а неки сектори практично су угашени. После тога индустрија Србије очито није у стању да се опорави. Пошто је индустрија носилац техничког прогреса, покретач привредног раста и стваралац синергијских ефеката у целој привреди²⁰, ни она се без индустрије не може опоравити.

Како је и зашто дошло до урушавања индустрије? Док транзициони процес у Србији још увек очекује озбиљно сагледавање и проучавање, усудићу се да изрекнем оцену попут Џ. Куигина: мртве идеје, које су у пракси доживеле пораз на светском нивоу, настављају да тумарају међу нама.²¹

МОРГЕНТАУОВ И МАРШАЛОВ ПЛАН: ВРЕДНО ИСТОРИЈСКО ИСКУСТВО

Како је, дакле, урушена индустрија Србије? Да бисмо одговорили на то питање, и разумели савремени (економски) свет, као и основе и последице неолибералне доктрине, потребно је подсетити се једног помало заборављеног искуства. Оно се односи на обнову немачке привреде после Другог светског рата. Наравно, за Маршалов план, којим је обновљена, при томе не само немачка, привреда, тешко да има некога ко није чуо. Али, поред њега (у ствари, пре) постојао је још један план, чијом је применом створено доста проблема – Моргентауов план.

Појам „Моргентауов план” примењује се уобичајено у два значења: 1) њиме се означава споразум који су потписали председник САД и премијер Велике Британије 16. септембра 1944. године у Квебеку, којим се дефинише окупациона политика савезника у послератној Немачкој, и 2) он означава било који послератни програм створен да изазове и очува разоружање Немачке значајним смањењем њене индустријске моћи. И поред несумњиво значајних разлога који су условили овакво разликовање, оно неће бити

²⁰ Ово је описао још 1613. италијански меркантилист А. Сера (А. Serra, *Kratka rasprava o uzrocima koji mogu izazvati obilje zlata i srebra u kraljevinama u kojima nema rudnika s primjenom na kraljevinu Napulj, Slobodan Štampar* (ur.) *Ekonomisti XVII i XVIII stoljeća*, Zagreb, 1952).

²¹ Дж. Куиггин, *Зомби-экономика*, Москва, 2016.

предмет излагања у овом раду, ми ћемо користити овај назив да означимо у најширем смислу речи политику усмерену на разоружавање послератне Немачке, стављајући при томе у први план економска средства намењена постизању тог циља, указујући ипак на истакнут, значајан моменат – смањење индустријске моћи (Немачке). Стога се нећемо шире бавити ни генезом и карактеристикама плана.²² Тим пре што тачан текст документа није познат, иако је сам Хенри Моргентау (Henry Morgenthau), шеф Трезора за време Рузвелтове владавине, у својим радовима о томе доста детаљно писао.²³

Према Моргентауовом плану Немачку је, након завршетка рата, требало поделити на три дела – Северну Немачку, Јужну Немачку и Међународну зону, док би Горња Шлезеја, Источна Пруска и Сар припали Пољској, Совјетском Савезу и Француској. Предвиђена је и деиндустријализација Немачке, која је поред преласка важних индустријских региона под међународну контролу, требало да буде постигнута и ликвидацијом тешке индустрије, као и њена демилитаризација и сходно томе њено претварање у пољопривредну (аграрну) земљу. Деиндустријализовање је предвиђало већи број мера и механизма: уништење немачких фабрика, демонтирање фабрика и њихово преношење у савезничке земље, већ поменуто издвајање неких индустријских зона из састава Немачке, конфисковање индустрија које остају на њеном тлу, и законско ограничење њихове производње. У оквиру тога индустријске машине требало би уклонити, а руднике попунити водом и цементом. Немачка би се на тај начин претворила у аграрну земљу састављену претежно од малих фармера. Претпостављало се да ће таква Немачка бити мирољубива нација, аргументовано је да ће ближи контакт с тлом довести до моралне регенерације немачког становништва, да ће га припитомити и пацификовати, те да ће тако бити избегнут наредни, трећи светски рат.

Моргентауов план²⁴ или програм спречавања Немачке да изазове нови (светски) рат чинило је 14 тачака, од којих су следеће имале директан однос према економији:

- 4. Рурска област с околним индустријским зонама биће под надзором Уједињених нација. Пошто је у њој срце немачке индустријске моћи, у кратком периоду, не дужем од шест месеци, отпочеће монтажа фабрика које неоштећених бомбардовањем и њихово транспортовање у савезничке земље као ратна одштета.
- 5. Реституција и репарације оствариле би се преносом ресурса и територија: а) реституцијом имовине заплењене окупацијом Немачке, б) преношењем немачких територија и приватних права над индустријом на немачкој територији на земље окупаторе и међународне организације, в) уклањањем и расподелом фабрика и опреме у Међународној зони као и Северној и Јужној Немачкој²⁵ између оштећених

²² Видети о томе нешто шире у: F. H. Gareau, Morgenthau's Plan for Industrial Disarmament in Germany, *The Western Political Quarterly*, 14, 1961, № 2. Детаљнији опис Моргентауовог плана видети у: J. L. Chase, The Development of the Morgenthau Plan Through the Quebec Conference, *Journal of Politics*, 16, 1954, № 2.

²³ H. Morgenthau, *Germany is our Problem*, New York and London, 1945. На интернету се може наћи текст за који се тврди да представља оригинални Моргентауов план, а тај текст се делимично разликује од оног што је Моргентау написао у својој књизи.

²⁴ Текст (оригиналног) Моргентауовог плана из 1944. године може се пронаћи на интернету, на адреси: http://www.situation.ru/app/j_art_946.htm. Документ који су потписали Рузвелт и Черчил био је модификована верзија тамо наведеног плана. Та верзија разликује се од верзије штампане 1945. у: H. Morgenthau: *Germany is our problem*, New York and London, 1945. За циљеве нашег рада те разлике нису од посебног значаја.

²⁵ Према тачки 2, нове границе Немачке успоставиле би се тако да се источна Пруска и део Шлеске додели Пољској, Француској Сарска област и околне територије оивичене Рајном и реком Мозел, док би Рур и суседне индустријске области биле у Међународној зони, а према тачки 3, подела Нове Немачке обавила би

земаља, г) принудним радом Немаца изван Немачке и д) конфискацијом целокупне немачке имовине било којег облика било где изван Немачке.

- 8. Одговорност војске за немачку локалну економију. Једини је циљ војне контроле немачке економије олакшати војне операције и окупацију а не решавати економске проблеме какви су незапосленост, цене, снабдевање, обнова, саобраћај и др.
- 9. Управљање развојем немачке економије. Најмање 20 година после капитулације задржаће се чврста контрола над спољном трговином и увозом капитала.
- 10. Пољопривредни програм. Сва велика газдинства биће разбијена и издељена између сељака.

Табела 1. Основне одлике Маршалових и Моргантауових планова

Маршалови планови	Моргентауови планови
Стварају се унапређујући	Стварају се искључиво унапређујући
Шумпетерске активности: (= „добре” извозне активности)	Малтузијанске активности (= „лоше” извозне активности, сем ако земља нема и неки шумпетерски привредни сектор)
Због специјализације настају растући приноси / економије обима	Због специјализације се брзо доспева у област с опадајућим приносима
Динамична несавршена конкуренција	„Савршена конкуренција”
Привредне делатности с великим потенцијалом за раст	Привредне делатности с малим потенцијалом за раст
Стабилне цене	Делимично екстремно колебање цена
Генерално добро образована радна снага	Генерално ниско образована радна снага
Ствара се средња класа	Ствара се феудална класна структура
Плате се тешко обарају	Плате се лако обарају
Технолошке промене доводе до високих плата произвођача („фордистички режим плата”)	Технолошке промене најчешће доводе до нижих цена за потрошаче
Стварају се велики синергијски ефекти (ефекти кластера, „linkages”)	Ствара се мало синергијских ефеката

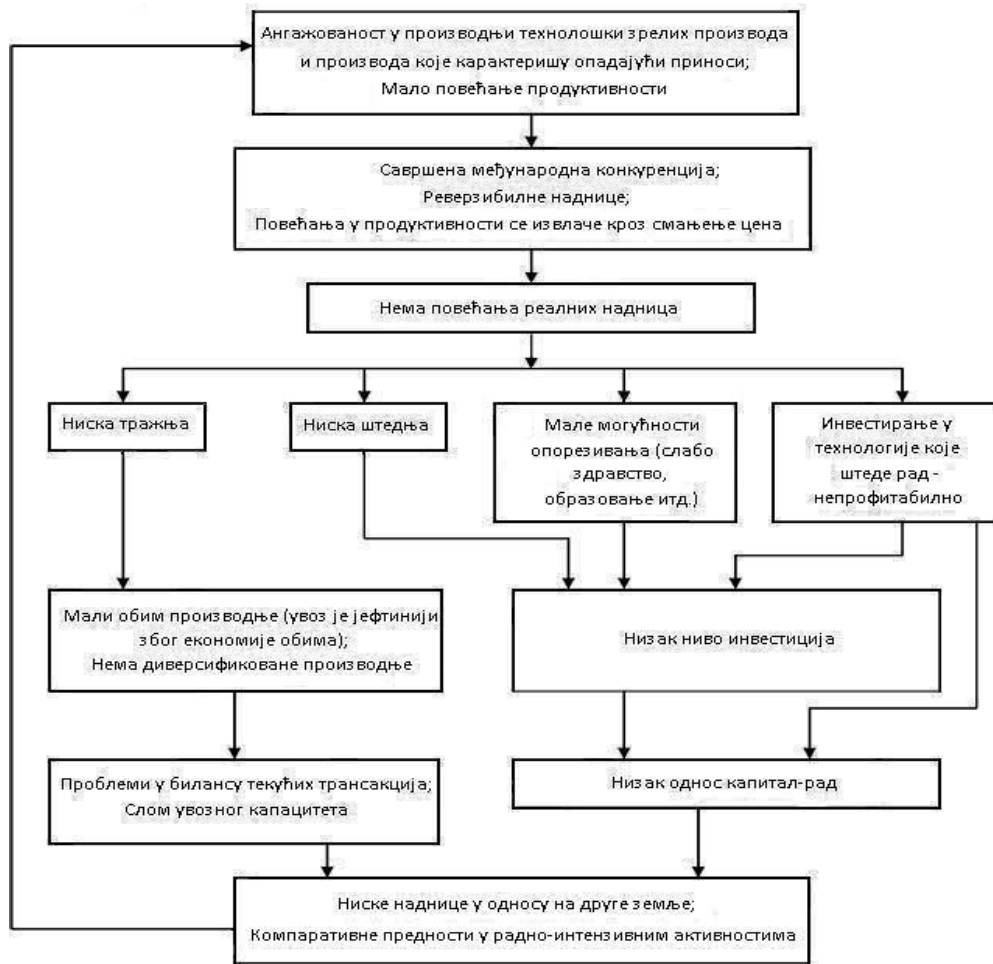
Извор: Е. S. Reinert, *Globalna ekonomija*, Београд, стр. 100.

Моргентауов план је покренут по капитулацији Немачке, након што је првобитна верзија ублажена.²⁶ Током 1946. и 1947. постало је видљиво да је његова примена створила велике економске проблеме. Поред осталог, продуктивност у пољопривреди драстично се смањила, што је делимично било резултат повратка у пољопривреду многих који су изгубили посао у индустрији. Бивши амерички председник Херберт Хувер добио је тада задатак од председника Трумана да посети Немачку на челу тима пољопривредних и економских експерата и да извести Вашингтон о природи и узроцима проблема. У последњем од три извештаја Хувер је навео пет илузија о послератном развоју Немачке и међу њима као прву недвосмислено истакао: „Илузија је да се Нова Немачка која је остала после анексија може свести на „пољопривредну државу” (pastoral state). То се не може

се на два дела: Лужну Немачку којој би припали Баварска, Виртемберг, Баден и неке мање области док би северну Немачку чинили Пруска, Саксонија, Тирингија и мање области.

²⁶ Детаљи споразума Рузвелта и Черчила, тј. првобитни план, доспели су до јавности, и он је подвргнут оштрој критици и у САД и у Великој Британији. То је искористило Гебелсово министарство пропаганде, које је заиграло на карту Моргентауовог јеврејства. Као резултат, првобитна верзија је одбачена. Међутим, америчка администрација примењивала је низ оштрих мера ради ограничавања економског развоја Немачке, које су извориште имале и у Моргентауовом плану, али и у познатој Директиви JCS 1067 из априла 1945.

урадити, а да не истребимо (exterminate) или некуд не иселимо 25 милиона људи.”²⁷ Тиме је идентификован прави узрок проблема.

Слика 4. Моргентхауови планови

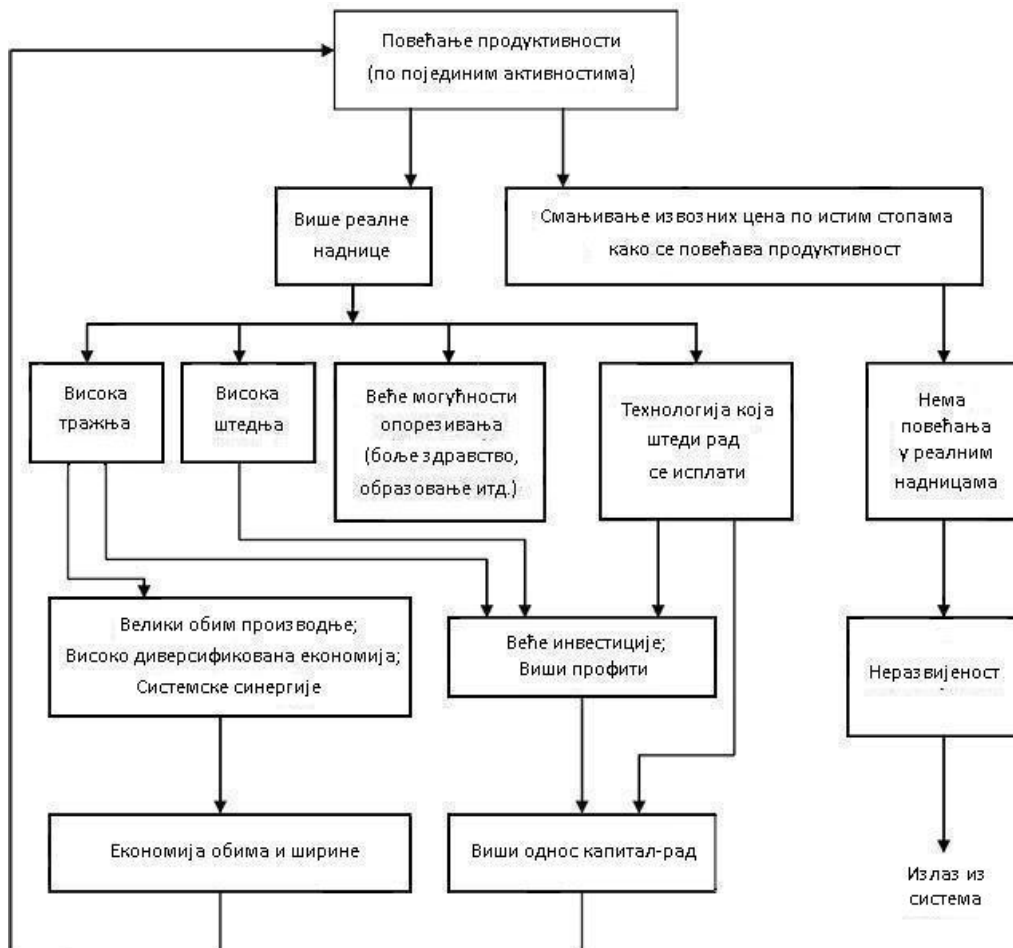
Извор: E. S. Reinert, *Globalization in the periphery as a Morgenthau Plan*, 2004, стр. 209.

Хуверови извештаји, засновани на скрупулозним истраживањима, опет су открили срж старе меркантилистичке теорије становништва: „Индустријска нација може да издржи и храни много бројније становништво него што би могла пољопривредна држава на истом месту.“²⁸ Исто као што је својевремено и А. Смит истакао аналогну разлику између ловачких и пастирских народа: „Веома је велика разлика између броја пастира и броја ловаца које иста површина једнако плодне земље може издржавати“²⁹, с даљим импликацијама на одбрамбене могућности земље. То значи да индустријализација подиже одрживост привреде, односно државе.

²⁷ H. Hoover, Hoover Industry Program, *Weekly information bulletin*, № 87, April 1947, p. 28.

²⁸ Навод према: E.S. Reinert, *Globalna ekonomija*, Beograd, 2006, стр.100.

²⁹ A. Smit, *Istraživanje prirode i uzroka bogatstva naroda*, 2, Beograd, 1970, стр. 869.

Слика 5. Маршалови планови

Извор: E. S. Reinert, *Globalization in the periphery as a Morgenthau Plan*, 2004, стр. 210.

После непуна три месеца Моргентауов план тихо је заустављен. Уместо њега успостављен је Маршалов план, с циљем, супротно томе, реиндустријализације Немачке и Европе. Маршалов план инаугурисан је јуна 1947, с образложењем које се потпуно уклапа у теоријска схватања која је почетком XVII века изнео италијански меркантилист А. Сера³⁰, према којима производња сировина и индустријска производња подлежу различитим законима.³¹ Та су схватања коришћена до времена иза Другог светског рата као аргумент томе да је земљама које производе сировине потребан и индустријски

³⁰ Маршалово излагање открива срж односа између индустрије и пољопривреде, као језгра западне цивилизације: „Селјак је увек правио храну да би је размењивао са онима који живе у граду за друге животне потрепштине. Та подела рада је основа наше модерне цивилизације. Њој сада прети лом. Индустрије у градовима не производе довољно робе да би могли да је размењују са селјацима који производе храну (...) У међувремену, у градовима нема довољно хране и материјала за потпалу и на многим местима људи се приближавају граници глади. Владе због тога морају да користе своје девизне резерве да би купиле неопходну робу у иностранству (...) На тај начин, брзо се развија веома лоша ситуација која не слуги добро по свет. Модерни систем поделе рада на коме се базира размена робе, у опасности је да се распадне.“ (E. S. Reinert, *Globalna ekonomija. Kako su bogati postali bogati i zašto siromašni postaju siromašniji*, 2006, стр. 122)

³¹ Видети: А. Serra, *Kratka rasprava o uzrocima koji mogu izazvati obilje zlata i srebra u kraljevinama u kojima nema rudnika s primjenom na kraljevinu Napulj*, Zagreb, 1952, посебно треће поглавље.

сектор. Данашњи „мејнстрим” у економској науци, заснован на неолибералној догми, „заборавио” је на оваква мишљења, а преко својих спроводника, на челу са ММФ, чак и директно забрањује сиромашним земљама да развијају индустрију приморавајући их на „равноправно” такмичење с индустријски развијеним земљама. Оним истим које су ради развоја својих индустрија користиле супротне политике од ових које сада намећу сиромашним земљама.

Суштину Моргентауових и Маршалових планова можемо представити и графички (слика 4 и слика 5). Пошто се данас појам „Маршалов план” по правилу погрешно поистовећује с било којим планом који доноси велике ресурсе сиромашним земљама, превиђајући његову суштину – (ре)индустријализацију³², навешћемо његове битне одлике и оно по чему се разликује од Моргентауовог плана (видети табелу 1).

ИЗБОР СТРАТЕГИЈЕ РАЗВОЈА: ПРОМЕНА ПАРАДИГМЕ

После изгубљене готово три деценије, највећи број земаља источне и југоисточне Европе, међу њима и Србија, налазе се опет пред избором стратегије развоја, пред избором економске и развојне политике које треба да омогуће излазак из дугогодишње кризе и кретање ка просперитету. Искуство с применом неолибералних политика заснованих на неокласичним економским постулатима показало се потпуно неадекватним. Нужно је, очигледно, тражити друге политике и друга решења.

Табела 2. Два различита типа економске теорије

Основа данашње стандардне теорије	Основа Другог канона („Алтернативна теорија“)
Савршена информисаност и рационална очекивања стварају равнотежу	До одлука и учења долази се на основу несигурности (Schumpeter, Keynes, Shackle)
Висок ниво апстракције	Ниво апстракције прилагођава се проблему који треба решити
Снага људске воље и духа није део теорије	Снага духа и воље – Geist- und Willenkapital – битан је покретач. Натукница: предузетништво
Теорија не барата новим достигнућима и иновацијама као унутрашњим покретачима	Покретач: Нова знања и иновације које стварају потражњу за капиталом из финансијског сектора
Метафоре се бирају из света физике	Метафоре се делом бирају из света биологије
Модели разумевања су механички („begreifen“)	Модели разумевања су квалитативни („verstehen“). Модели се не могу свести на пуне бројеве и симболе
Материјализам	Капитал духа и воље (проналасци и предузетништво) доминирају над материјом
Фокусира се на човека као потрошача (Adam Smith: „Човек је животиња која је научила да се трампи.“)	Фокусира се на човека као иноватора и произвођача (Abraham Lincoln: „Човек је животиња која не само да ради већ и иновира.“)
Тежиште се ставља на мање-више статичне описе (Свет као скуп фотографија)	Тежиште се ставља на промене (Свет као филм)
Историје нема, не постоје кумулативни ефекти	Кумулативне везе између узрока. Историја игра улогу, последични ефекти (Myrdal, Kaldor, Schumpeter, немачки историчари)
Растући приноси код великих обима производње	Растући приноси, или њихово одсуство, битна су особина

³² Вајс наводи (Ch. Weiss Jr., Eurasia Letter: A Marshall Plan We Can Afford, *Foreign Policy*, 1997, № 106) да су од 1990. до 1994. САД и Европа потрошиле око 107 милијарди долара на име помоћи бившим комунистичким земљама, што је више (у дефлационираном изразу) него помоћ која је дата у оквиру Маршаловог плана после Другог светског рата, подвлачећи да је ефикасност те помоћи учињена малом, те да је од висине помоћи важнија јасна артикулација обавеза државе, привреде и рада који ту помоћ примају.

не сматрају се битним феноменом	која објашњава разлике у платама између предузећа, региона и нација (Kaldor)
Тежи прецизности. (Боље је правити прецизне грешке него бити отприлике у праву)	Релевантност је битнија од прецизности. Супротност између релевантности и прецизности централно је питање у економији
„Савршена конкуренција”. (Количинска конкуренција и ценовна конкуренција) идеална је ситуација за друштво	Конкуренција на основу иновација и знања идеална је и она ствара развој. Савршена конкуренција, с равнотежом без иновација чини капитал безвредним (Schumpeter, Hayek)
Улога тржишта је да утврди цене	Тржиште представља и арену за ривалство, као и механизам за избор производа и решења (Schumpeter, Nelson & Winter)
Уграђена претпоставка од које се полази и која чини да је све исто: Нема различитости	Различитост је кључан фактор (Schumpeter, Shackle)
Друга претпоставка која чини све истим: Све економске активности су исте, и све су подједнако важне као носиоци економског раста и благостања	Раст и благостање су феномени који су специфични за различите активности. Различите економске активности имају веома различите могућности да апсорбују ново знање
И теорија и препоруке за политику су најчешће независне од контекста. („Исти лек против свих болести”)	И теорија и препоруке за политику су веома блиско повезане с контекстом
Економија је у великој мери независна од друштва	Економија је интегрисани део друштва
Технологија се схвата као бесплатно добро, као „мана с неба”	Знање и технологије се производе, имају трошкове и морају се заштитити. Њихова производња се заснива на подстрецима из правног система, институција и политичког система
Равнотежне силе имају централно место у систему и теорији	Кумулативне силе су јаче од равнотежних, и због тога треба да чине срж система
Економија је наука о хармонији. Економија је саморегулишући систем који тежи равнотежи и хармонији	Економију карактеришу унутрашња нестабилност и конфликти. Стабилност не настаје сама од себе, већ се у одређеној мери мора стимулисати одлукама (Carey, Polanyi, Weber, Keynes)
Постулат да постоји типично или репрезентативно предузеће	Не постоје типична предузећа. Сва предузећа су јединствена (Penrose)
Статички оптимум. Савршена рационалност	Динамичка оптимизација заснована на несигурности. Ограничена рационалност
Не прави се разлика између реалне економије и финансијске економије	Конфликти између реалне и финансијске економије су нормални и они се морају регулисати (Minsky, Keynes)
Штедња настаје уздржавањем од потрошње, и она је покретач раста	Штедња је најчешће резултат заслуга, не уздржавања од потрошње (Schumpeter) и она сама по себи није ни корисна ни пожељна за раст (Keynes)

Извор: E. S. Reinert, *Globalna ekonomija*, Београд, стр. 151–153.

Таква решења сигурно постоје, треба се само ослободити владајуће, неокласичне економске парадигме. О њима постоји већ довољно литературе, иако је она у приличној мери скрајнута, намерно се игнорише од стране мејнстрима. А понекад и више од тога.

С обзиром да су у анализама транзиционог процеса велики помак у односу на неокласични приступ начинили економисти који своје позиције заснивају на поставкама

Другог канона³³, економске теорије која представља алтернативу данашњој стандардној теорији (стандардни канон), заснованој на неокласичним поставкама и неолибералним догмама. Полазећи од поставки Другог канона (табела 2), сматрамо³⁴ да је за будући развој Србије неопходно бирати стратегију која ће користити средства националног економског развоја, која су у прошлости користиле данас успешне земље а која су касније била забрањена од стране Светске банке и ММФ³⁵, управо средства која проистичу из алтернативне теорије (табела 3).

Табела 3. Средства за национални економски развој

Прихватање да богатство настаје у везама између активности с растућим приносима и континуираном механизацијом. Разумевање да је држава у „погрешној бранши”. Свесна политика која истиче, помаже и штити те активности.
Тим активностима се у одређеној географској области обезбеђују привремени монополи / патенти / царинска заштита.
Прихватање става да је економски развој синергијски феномен, тако да се форсира што већа разноврсност и подела рада у привреди. „Максимирање поделе рада и броја послова у земљи” (А. Сера, 1613) и копирање економске структуре Венеције и Холандије.
Теоријско схватања да индустријализација (и напредне услужне делатности) истовремено решавају четири велика економска проблема сиромашних држава: повећавају додатну вредност, повећавају запосленост, повећавају плате и смањују дефицит платног биланса.
Значај тога да се привуку компетентни људи из иностранства (што је далеко важније од иностраног капитала). То је било веома важно већ у Енглеској у време династије Тјудора (кроз историју су религијски прогони чинили да су се нације самовољно лишавале својих најобразованијих грађана).
Релативно потлачивање великих земљопоседника. Од Фиренце у XIII веку преко Енглеске од 1485, до Јужне Кореје после Другог светског рата. Физиократија (одакле стандардна економија води порекло) била је побуна великих земљопоседника против такве политике. Ова листа средстава националног економског развоја у ствари је антифизиократска политика.
Пореске олакшице за привредне делатности које желимо да изградимо.
Јефтине кредити за исте те делатности.
Подршка у извозу за исте те делатности.
Помоћ да се повећа обрадива површина и помоћ пољопривреди генерално, иако морамо бити потпуно свесни да та грана никако није у стању да сама извуче земљу из сиромаштва.
Велико тежиште на образовању и знању.
Патентна заштита за нове проналаске.
Извозне царине и забране извоза да би сировине постале скупље за инострану индустрију (невероватно ефикасно коришћене од стране Енглеске у XVI веку да би сломила италијанску текстилну индустрију).

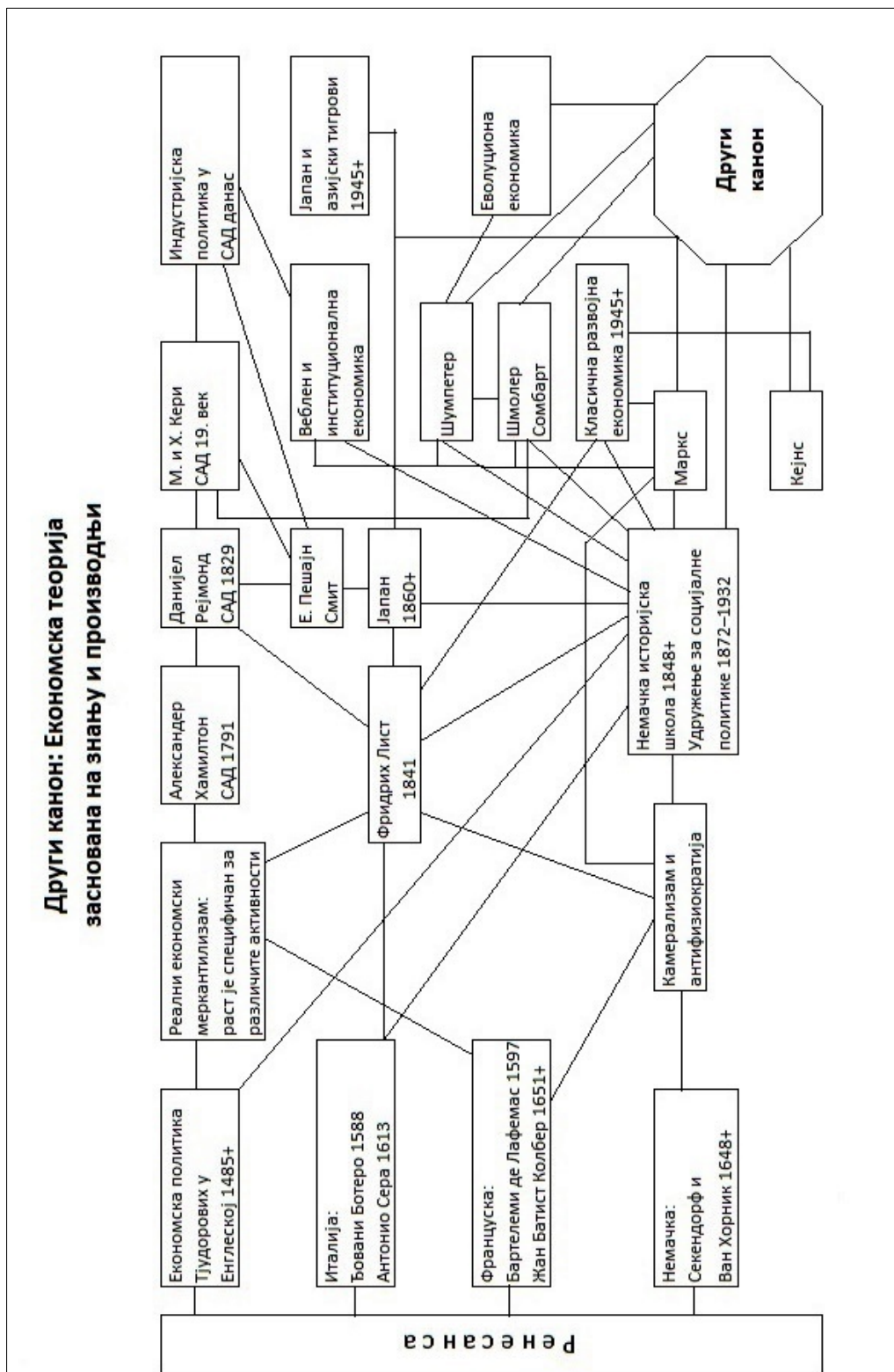
Извор: Е. S. Reinert, *Globalna ekonomija*, Београд, 2006, стр. 44–46]

У наведеном прегледу јасно се види шта је потребно предузети, као и где се налазе транзиционе земље, између осталог и Србија. А да би све било потпуно јасно, навешћемо преглед средстава која су коришћена од времена Хенрика VII у Енглеској (1485) до Јужне Кореје (1960-е), али које су касније забранили Светска банка и ММФ (Табела 3). Примена наведених мера на располагању је економским политикама земаља још од времена Хенрика VII, и била је успешна пре свега у данас развијеним земљама.

³³ О односу ВД и Другог канона детаљније у R. Bukvić, *The Other Canon Against Washington Consensus: Re-Industrialization as a Condition for Economic Revival and Development, Forces Driving the Revival of the Companies and Economy*, Belgrade, 2010.

³⁴ Р. М. Буквич, Трансформационни кризис економики Србије, *Вестник Међународног института менаџмента ЛИНК*, 2011, № 27.

³⁵ Е. S. Reinert, *Globalna ekonomija*, Београд, 44–46.

Слика 6. Други канон
Извор: Е. S. Reinert, *Globalna ekonomija*, Beograd, стр. 150.

Развој индустрије, као основе развоја целе привреде и друштва, с њеним синергијским и системским ефектима, не може се замислити без коришћења наведених мера и поставки.³⁶ У том смислу, како је већ констатовано, поучан је пример примене Моргентауовог и његове замене Маршаловим планом после Другог светског рата.

С обзиром на већ истакнут велики значај који се у савременој теорији придаје слободној трговини, и критике којима се аргументују (лоше) последице протекционистичке политике, погледајмо како их види алтернативна теорија (табела 4). Одабрана су два чиста (идеална) типа протекционистичке политике, источноазијски, који је дао добре, и латиноамерички, који је дао лоше резултате. Очигледно, протекционизам сам по себи може бити ни добар ни лош, тако да је и дилема „за или против протекционизма” заправо вештачка – протекционизам је део инструмената економске политике, који може бити примењиван на различите начине, у развојно време, применом различитих мера, и за разне циљеве. И његови резултати, сходно томе, могу бити (веома) различити.

Табела 4. Упоређење двају чистих типова протекционизма

Добар „источноазијски” протекционизам	Лош „латиноамерички” протекционизам
Привремена заштита нових привредних грана / производа за светско тржиште	Стална заштита зрелих привредних грана / производа за домаће тржиште (често врло мало)
Веома изражен раст кривуље учења у односу на остатак света	Ниво знања заостаје у поређењу с остатком света
Заснован на динамичком шумпетеријанском погледу на свет – „креативна деструкција” под утицајем тржишта	Заснован на „статичном” погледу на свет - планска привреда
Постоји домаћа конкуренција	Слаба домаћа конкуренција
Управљање кључним технологијама на локалном нивоу	Кључне технологије углавном увезене из иностранства / склапање увезених делова / „површна” индустријализација
Велика улагања у образовање / политика индустријализације које су изазвале велику потребу за образовањем	Мања / ново-настале индустрије нису довеле до потребе за образовањем као у случају Источне Азије
<i>Меритократија</i> – расподела капитала, послова и привилегија у складу са квалификацијама	<i>Непотизам</i> при расподели капитала, послова и привилегија
Једнакост у расподели земље (Кореја)	Разнолики резултати расподеле земље
Једнака расподела прихода, веће домаће тржиште унапређених индустријских добара	Неједнака расподела прихода, мали обим домаћег тржишта и слаба конкуренција у локалној привреди
Профити су креирани кроз динамичко „шумпетеријанско” тражење ренте. Интензивна сарадња између произвођача и локалних добављача	Профити су креирани кроз статичко тражење ренте
Регулација трансфера технологије оријентисана ка максимизацији трансфера знања	Регулација трансфера технологије оријентисана ка избегавању „замки”

Извор: E.S. Reinert, *Development and Social Goals: Balancing Aid and Development to Prevent ‘Welfare Colonialism’*, TGED, № 3, 2006.

³⁶ Детаљније разматрање овог проблема дато је у R. Bukvić, *The Other Canon Against Washington Consensus: Re-Industrialization as a Condition for Economic Revival and Development, Forces Driving the Revival of the Companies and Economy*, Proceedings, Belgrade, 2010.

Приказаћемо на крају и графички развој и основне представнике алтернативне теорије (Другог канона), видети слику 6.

ЗАКЉУЧАК

Већина транзиционих земаља прихватила је и мање или дуже, уз углавном спорадичне отпоре, спроводила политике засноване на поставкама Вашингтонског договора. У протеклих више од четврт века оне су потрошиле много година и људских и природних ресурса. Обећани резултати у чијим је очекивањима правдано прихватање тих политика, укључујући и губитак (дела) економског суверенитета, нису постигнути, и неће ни бити постигнути. Све док се не напусти економска парадигма заснована на програмима које су осмислили оснивачи Друштва Мон Пелерин и који су реализовани Вашингтонским договором, уз „помоћ” САД и међународних финансијских институција.

Алтернативна економска теорија (Други канон), заснована на вишевековној традицији, нуди другачије политике, које су успешно примењиване током дуге економске историје у многим, пре свега данас развијеним, земљама. Те политике нуде широк и разноврстан инструментаријум, и као што показује искуство неких од првенствено источноазијских земаља могу с успехом бити примењене и у малим, или релативно малим, земљама. Основни предуслов за то је повратак економског суверенитета и ослобађање од стега међународних финансијских институција. Као што, између осталог, показују и примери неких транзиционих земаља које су се ослободиле диктата ових институција, такав избор пута и стратегије развоја је могућ и реалан.

ЛИТЕРАТУРА

- Буквић, Рајко. Вашингтонски консензус и деиндустријализација источне и југоисточне Европе, *Нова српска политичка мисао*, година XX, 2012, № 1–2, стр. 7–28.
- Буквић, Рајко. Дознаке: између потрошње и акумулације, *Српска наука данас*, година 1, 2016, № 1, стр. 55–65.
- Буквич, Райко М. Планы Моргантау и Маршалла как модели экономической политики и их значение для трансформирующихся экономик, XIV Международная научная конференция Модернизация России: ключевые проблемы и решения, *Россия: тенденции и перспективы развития. Ежегодник*. Вып. 9. Ч. 1, РАН. ИНИОН. Отв. ред. Ю.С. Пивоваров, Москва: РАН. ИНИОН, 2014, с. 398–403.
- Буквич, Райко М. Трансформационный кризис экономики Сербии, *Вестник Международного института менеджмента ЛИНК*, 2011, № 27, 241–261.
- Куиггин, Джон. *Зомби-экономика. Как мёртвые идеи продолжают блуждать среди нас*, Издательский дом Высшей школы экономики, Москва, 2016 /2010/.
- Bhagwati, Jagdish N. & Mathias Hirsch (eds.) *The Uruguay Round and Beyond: Essays in Honor of Arthur Dunkel*, University of Michigan Press, Ann Arbor, 1998.
- Bukvić, Rajko. Foundation, Results and Perspectives of Transition: A Case of Serbia, *Економика*, vol. 56, 2010, № 4, pp. 10–26.
- Bukvić, Rajko. The Other Canon Against Washington Consensus: Re-Industrialization as a Condition for Economic Revival and Development, 8th International Scientific Conference

- Forces Driving the Revival of the Companies and Economy*, Proceedings, Megatrend University, Belgrade, 2010, pp. 267–276.
- Bukvić, Rajko. Transformaciona kriza i perspektive privrede Srbije u epohi globalizacije i finansijske krize, *Svetska finansijska kriza – izazovi i strategija* – (red. Oskar Kovač), Naučno društvo Srbije, Beograd, 2011, str. 139–174.
- Chang, Ha-Joon. The Future for Trade, *Challenge*, vol. 46, 2003, № 6, pp. 6–15.
- Chase, John L. The Development of the Morgenthau Plan Through the Quebec Conference, *Journal of Politics*, Volume 16, 1954, № 2, pp. 324–359.
- Čang, Ha Džun. *23 stvari koje vam ne kažu o kapitalizmu*, Mali vrt, Beograd, 2013 /2010/.
- Čang, Ha Džun. *Loši samarićani. Bogate zemlje, uboge politike i pretnja svetu u razvoju*, Mali vrt, Beograd, 2016 /2007/.
- Defoe, Daniel. *A Plan of the English Commerce*, Charles Rivington, London, 1728.
- Gareau, Frederick H. Morgenthau's Plan for Industrial Disarmament in Germany, *The Western Political Quarterly*, Volume 14, 1961, № 2, pp. 517–534.
- Hoover, Herbert. Hoover Industry Program, *Weekly information bulletin*, № 87, April 1947.
- Lodge, Henry Cabot (ed.) *The Works of Alexander Hamilton*, Volume IV, G. P. Putnam's and The Knickerbocker Press, New York and London, 1904.
- Mirowski, Philip & Dieter Plehwe (eds.) *The Road from Mont Pèlerin. The Making of the Neoliberal Thought Collective*, Harvard University Press, Cambridge - London, 2009.
- Morgenthau, Henry. *Germany is our Problem*, Harper & Brothers, New York and London, 1945.
- Nacionalni savet za privredni oporavak, *Nacrt Strategije reindustrijalizacije Srbije*, Beograd, 2013.
- Reinert, Erik S. Development and Social Goals: Balancing Aid and Development to Prevent 'Welfare Colonialism', TGED, Working Paper, № 3, 2006.
- Reinert, Erik S. Globalization in the periphery as a Morgenthau Plan: the underdevelopment of Mongolia in the 1990s, in: Reinert, Erik S. (ed.) *Globalization, Economic Development and Inequality. An Alternative Perspective*, Edward Elgar, Cheltenham - Northampton, 2004, pp. 157–214.
- Reinert, Erik S. *Globalna ekonomija. Kako su bogati postali bogati i zašto siromašni postaju siromašniji*, Čigoja štampa, Beograd, 2006 /2004/.
- Reinert, Erik S. The role of the state in economic growth, *Journal of Economic Studies*, Volume 26, 1999, № 4–5, pp. 268–326.
- Serra, Antonio. Kratka rasprava o uzrocima koji mogu izazvati obilje zlata i srebra u kraljevinama u kojima nema rudnika s primjenom na kraljevinu Napulj, Slobodan Štampar (ur.) *Ekonomisti XVII i XVIII stoljeća*, Kultura, Zagreb, 1952, str. 111–188.
- Smit, Adam. *Istraživanje prirode i uzroka bogatstva naroda*, 2, Kultura, Beograd, 1970 /1776/.
- The original Morgenthau Plan from 1944, http://www.situation.ru/app/j_art_946.htm.
- UNICEF. *A decade of transition. Monitoring Central and Eastern Europe Project*, Florence, 2001.
- Weiss, Charles Jr. Eurasia Letter: A Marshall Plan We Can Afford, *Foreign Policy*, 1997, № 106, pp. 94–109.
- Weisbrot, Mark; Dean Baker, Egor Kraev and Judy Chen. Scorecard on Globalization 1980–2000: Twenty Years of Diminished Progress, CEPR, Washington, 2001.
- Williamson, John. From Reform Agenda to Damaged Brand Name, *Finance & Development*, Vol. 40, 2003, № 3, pp. 10–13.

OTHER CANON AND MARSHALL'S PLAN AS A MODEL OF ECONOMIC POLICY

Rajko M. Bukvić, Beograd, honorary professor, Nizhny Novgorod State University of Engineering and Economics, Knyaginino, Russia
e-mail: r.bukvic@mail.ru

Abstract. The paper considers the main characteristics of Marshall's plan as an economic policy model. Unlike the self-regulating market policy, which is based on the neo-liberal policy and defined by the Washington Consensus, the Marshall-type policy, with its active state interference in economic processes, is based on the many centuries' tradition and reflected in the Other Canon. Both policy types can be traced to the times of physiocrats and mercantilists, but in present circumstances they can be represented through Morgenthau Plan and Marshall Plan, originated after the World War Two and applied in Germany. Morgenthau's Plan corresponds to the neo-liberal policy and its consequence is the country deindustrialization, while Marshall's Plan corresponds to the Other Canon policy and results in industrialization. Therefore, we deduce that transition countries need to apply the economic policy incorporated in Marshall Plan in order to develop their economies.

Key words: Other Canon, Marshall and Morgenthau Plans, economic policy, Washington Consensus, free trade, deindustrialization